

Jolanta A. Daszyńska

Uniwersytet Łódzki / University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0001-9108-1296>

„In God we trust”. Wybrane refleksje dotyczące Boskiej opatrności od *Mayflower Compact* do konstytucji federalnej

Summary

„In God We Trust”. Some Reflections on Divine Providence from *Mayflower Compact* to the Federal Constitution

The first European settlers in America under the wing of the Pilgrim Fathers were convinced by them, that God and divine Providence helped them to live and work on the new land they arrived to. They were not only supposed to pray, but more importantly, to work hard and follow the rules, as these were the condition for their salvation. The first of these rules were written as the *Mayflower Compact* and they were continued in colonial charters of rights and privileges. The summons of John Winthrop and Roger Williams also emphasized the idea of God's help to the people who obey the norms of religion and law. The settlers believed in help of divine Providence in every moment of their lives. Besides the colonial charters of rights, the main documents in American history, namely the Declaration of Independence and the Constitution (especially in the campaign for its ratification), also contained words confirming that God blesses the creators of the new American state. The words “In God we trust” have appeared as the motto on US dollars ever since 1956.

Keywords: faith, religion, divine Providence, Constitution, in God we trust

Streszczenie

Pierwsi europejscy osadnicy przybywający do Ameryki pod przewodnictwem tzw. ojców pielgrzymów byli przez nich utrzymywani w przeświadczeniu, że Bóg i opatrzność Boska sprzyja ich życiu i pracy na nowej ziemi. Osadnicy nie tylko mieli się modlić, ale co ważniejsze, ciężko pracować i przestrzegać zasad, gdyż było to warunkiem ich zbawienia. Pierwsze zasady zostały spisane jako *Mayflower Compact* i były kontynuowane w kolonialnych kartach praw i przywilejów. W swych kazaniach John Winthrop i Roger Williams także podkreślali, że Bóg pomaga tym, którzy przestrzegają zasad religijnych i prawa. Osadnicy wierzyli, że Boska opatrzność pomaga im w życiu. Poza kolonialnymi kartami praw, najważniejsze dokumenty w historii Stanów Zjednoczonych, a zatem *Deklaracja Niepodległości* i konstytucja federalna (zwłaszcza widoczne było to w kampanii o jej ratyfikację), zawierały także słowa potwierdzające, że Bóg błogosławi twórcom nowego amerykańskiego państwa. Słowa „Ufamy Bogu” stały się mottem widniejącym na amerykańskich dolarach od 1956 r.

Słowa kluczowe: wiara, religia, Boska opatrzność, konstytucja, zawieramy Bogu

W artykule przedstawiam kilka wybranych refleksji na temat wykorzystania symboliki wiary w procesie tworzenia kolonii i kształtowania społeczeństwa na przykładzie angielskich kolonii w Ameryce Północnej, a następnie powstających Stanów Zjednoczonych. Odniesienia do Boga i Boskiej opatrzności stały się siłą napędową purytańskiej kolonizacji i budowania kolonii w Nowym Świecie. Tworzące je nowe społeczności emigrujące z Europy były wzmacniane wpajaną im przez duchownych i kaznodziejów wiarą w pomoc i opiekę Boskiej opatrzności. Czując się zatem wybrańcami Boga, ufnie podążali kolonizować nowy, nieznany kontynent. Aby nadal pozostać wybrańcami i otrzymywać łaski od Opatrzności, koloniści mieli żyć w wierze i posłuszeństwie i solidnie pracować. Zatem wykorzystanie wątku religijnego jak najbardziej było potrzebne do budowy struktur kolonialnej społeczności, takiej, która mogła przetrwać trudny i niebezpieczny okres tworzenia kolonii. Przypomnę, że kolonizacja była wielkim przedsięwzięciem logistycznym i finansowym. Aby stała się opłacalnym biznesem, trzeba było umiejętnie zachęcić emigrantów do podjęcia ryzykownej decyzji opuszczenia Europy, a na nowej ziemi stworzyć im chociażby iluzoryczne poczucie bycia narodem wybranym, po to by łatwiej mogli znieść trudny okres tworzenia kolonii i zasiedlania ich.

Wywód rozpoczynam od prezentacji tych, którzy zapoczątkowali wielką falę imigracji, a więc od tzw. ojców pielgrzymów i opracowanej przez nich deklaracji *Mayflower*. Przypomnę tezy Johna Winthropa i Rogera Williama, moim zdaniem najbardziej opiniotwórczych kolonialnych kaznodziejów XVI w., a także poglądy podważającej ich nauki Ann Hutchinson. Wspomnę o zapisach związanych z wiarą

zawartych w kolonialnych kartach praw, choć w znacznie mniejszym stopniu, albowiem powielają one pewne stereotypy, normując zasady życia i wiary w poszczególnych koloniach. Znakomicie zaś porządkują prawa i obowiązki kolonistów, odwołując się do Boga. (Wywód koncentruję przede wszystkim na koloniach północnych, gdyż tam wpływy i zasięg oddziaływania purytanizmu były największe). Rozważania kończę na działaniach związanych z ratyfikacją federalnej konstytucji 1787 r., w których znajdujemy odniesienie do Boga i Boskiej opatrności.

Wybór jest bardzo subiektywny, albowiem przedstawienie chociażby postaci większości wpływowych duchownych, którzy wnieśli wkład w tworzenie czy rozwój kolonii w Ameryce Północnej, zajęłoby sporej objętości monografię. Ponadto ich tezy doczekały się licznych analiz i interpretacji. Zatem wybrałam tych, moim zdaniem najciekawszych i wnoszących poglądy, które ukształtowały kolonialne społeczeństwo i pozwoliły mu nie tylko przeżyć, ale i rozwinąć się na nowej, nieznannej ziemi, tworząc silne, stabilne i uporządkowane społeczeństwo.

Przechodząc już do zasadniczego wyводу, należy pamiętać, że osadnicy europejscy przybywający do Nowego Świata na statku *Mayflower* byli przekonani o czuwaniu Boskiej opatrności nad nimi, jak i o tym, że są narodem wybranym¹. Najbardziej aktywni imigranci, którzy opuszczali Europę w poszukiwaniu wolności religijnych i możliwości osiedlenia się na amerykańskim kontynencie, który uznawali za wolny od religijnych waśni, przeszli do historii jako ojcowie pielgrzymi (*The Pilgrim Fathers*). Była to grupa licząca 102 osoby, w tym kobiety i dzieci, a także służbę². Oprócz rodzin z dziećmi na statku znajdowało się także „około 60 awanturników”³. Ówczesnie i aż do XIX w. nazywani byli starymi przybyszami (*Old Comers*)⁴. Byli to protestanci, angielscy purytanie, dysydenci z Kościoła Anglii. Uciekając przed religijnymi prześladowaniami, schronili się w Lejdzie, a więc w Holandii. Nie zaaklimatyzowali się tam. Gdy jeden z ich duchowych przywódców, William Brewster, otrzymał prawo do osiedlenia się w dolinie rzeki Hudson leżącej na kontynencie północnoamerykańskim, wykorzystali tę okazję. W swych religijnych postulatach chcieli oczyszczenia Kościoła anglikańskiego z katolickich

¹ T. Żyro, *Ideologia americana*, Warszawa 2002, s. 21–25.

² Liczba osób płynących na statku jest różnie podawana, np. Hugh Brogan pisze, że był to tzw. zdrowy rejs, gdyż zmarło tylko pięć osób ze 149. *Vide*: H. Brogan, *Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004, s. 46–47. Natomiast raczej potwierdza się liczbę 102 pasażerów, co podaje np. Maldwyn A. Jones, *Historia USA. Narodziny i cywilizacja*, Gdańsk 2002, s. 13.

³ J. Lepore, *My Naród. Nowa historia Stanów Zjednoczonych*, przekł. J. Szkudliński, Poznań 2020, s. 50.

⁴ Na temat ojców pielgrzymów i *Porozumienia z Mayflower vide*: J.A. Daszyńska, *Narodziny tradycji. Symbole amerykańskiej demokracji*, Łódź 2010, s. 23–25.

naleciałości. W ten sposób dążyli do zachowania czystości doktrynalnej, jaką cechował się pierwotny kalwinizm⁵. W Holandii nauczyli się różnych rzemiosł i pracy na roli, a także „znoszenia największych trudów”⁶.

Po dwóch miesiącach podróży starzy przybysze przycumowali do obecnego Princeton, położonego w założonej niemal dziesięć lat później, bo w 1629 r., kolonii Massachusetts⁷. Nadziały ziemi przyznane im przez Kompanię Londyńską były usytuowane na południe od rzeki Hudson, jednak prądy morskie zniosły ich na północ. Mimo to postanowili nie docierać do przeznaczonych dla nich ziem, lecz tam, gdzie dopłynęli, zakończyć swą podróż. Ta przełomowa w historii decyzja została podjęta w dniu 21 listopada 1620 r.⁸ Byli do tego przygotowani, bo dziesięć dni wcześniej opracowali pisemny dokument, który ustanawiał zasady życia i funkcjonowania na nowym lądzie. Zapewne warunki pogodowe, a zwłaszcza dokuczliwe zimno, wpłynęły na decyzję wyjścia na ląd i tym samym zakończenie morskiej podróży. Ponadto przybysze woleli sklecić jakieś leża zimowe, niż nadal kontynuować podróż na zatłoczonym statku, zwłaszcza, że kończyły się im rezerwy żywnościowe.

Sporządzone przez nich *Porozumienie z Mayflower (Mayflower Compact)*, bo o nim mowa, jest pierwszym spisanim dokumentem, jaki osadnicy stworzyli w Ameryce⁹. Został opracowany jeszcze podczas rejsu, bo widnieje na nim data 11 listopada 1620 r.¹⁰ *Mayflower Compact* podpisało 41 pełnoletnich mężczyzn płynących na

⁵ O tym, dlaczego ci purytanie opuścili najpierw Anglię, przenosząc się do Lejdy, zakładając Angielski Kościół na Wygnaniu (English Exiled Church), a następnie Europę, i co ich różniło od wyznawców Kościoła anglikańskiego, *vide*: Z. Lewicki, *Historia cywilizacji amerykańskiej. Era tworzenia 1607–1789*, Warszawa 2009, s. 68–70. Najpełniej jednak omawia to fundamentalna praca: S.E. Morison, H.S. Commager, *The Growth of the American Republic*, vol. I, 1st ed., London 1942, s. 50–52.

⁶ Ch.A. Beard, M.R. Beard, *Rozwój cywilizacji amerykańskiej*, t. I (*Era rolnicza*), Warszawa 1961, s. 66.

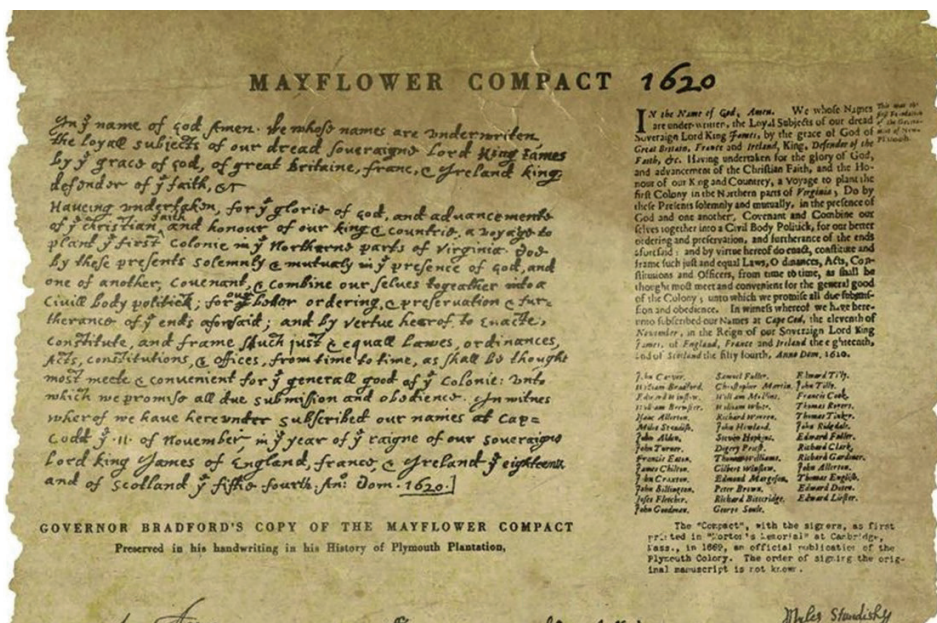
⁷ Kolonia Massachusetts otrzymała kartę praw w dniu 4 III 1629 r., nadaną przez Karola I. *Vide*: <https://historyofmassachusetts.org/history-of-the-massachusetts-bay-colony/> (dostęp: 2 IV 2022).

⁸ Jak sami napisali, kotwicę zarzucili 21 listopada – *vide*: *The Pilgrims and the Mayflower – History and Facts*, <https://www.familysearch.org/en/blog/mayflower-pilgrims> (dostęp: 15 I 2023).

⁹ *The Mayflower Compact*, 11 XI 1620, [w:] A. Holmes, *The Annals of America: From the Discovery by Columbus in the Year 1492, to the Year 1826*, vol. I (1493–1754), Cambridge 1829, s. 161, https://books.google.pl/books?id=KytCAAAIAAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q=Mayflower%20Compact&f=false (dostęp: 15 I 2023).

¹⁰ Niekiedy w amerykańskich opracowaniach podawana jest późniejsza data zejścia na ląd, jednakże w dokumencie widnieje wcześniejsza data: „In Witness whereof we have hereunto subscribed our names At Cape-Cod the eleventh of November, [...] Anno Domini, 1620” – https://avalon.law.yale.edu/17th_century/mayflower.asp (dostęp: 15 I 2023). Pomyłka za-

statku, znanych w historii jako pielgrzymi. Dokument zawiera w zasadzie jedno kluczowe zdanie formułujące podstawowe zasady życia na nowej ziemi i ujednolicające prawo dla wszystkich osadników, których obowiązywało „całkowite poddanie i posłuszeństwo” w celu „zapewnienia powszechnego dobra kolonii”¹¹. Jednak pielgrzymi nie zapomnieli odwołać się do Boga. Uczynili to w preambule, w słowach: „In the name of God, Amen”. Odwołanie takie było jak najbardziej typowe i powszechnie używane w dokumentach tego czasu. Purytanie zdominowali zasiedlanie zwłaszcza północnych regionów kontynentu amerykańskiego, na południe od posiadłości tworzących Kanadę. Zainicjowane przez nich spisywanie najważniejszych dokumentów było kontynuowane przez kolejne fale osadników, którzy zakładali nowe kolonie¹². Prawa, jakie w nich obowiązywały, były spisywane w formie kart praw i przywilejów. Zaczynały się niezmiennie odwoływaniem do Boga.

1. Tekst oryginalny i pierwszy wydruk *Mayflower Compact*, 1620

(Źródło: <https://www.washingtontimes.com/news/2021/nov/24/rough-and-reverent-why-the-mayflower-compact-still/> – dostęp: 10 IV 2022)

pewne wynika ze zmiany kalendarza juliańskiego na gregoriański w 1582 r., który zmienia-
 ny był w różnych latach w różnych państwach.

¹¹ Tekst dokumentu: *The Mayflower Compact...*, [w:] A. Holmes, *op. cit.*, s. 161.

¹² Szerzej: S.E. Morison, H.S. Commager, *op. cit.*, s. 55–65.

2. Portret Johna Winthropa, autor nieznany, ok. 1800,
w zbiorach National Portrait Gallery, Smithsonian Institution

(Źródło: https://upwikipl.top/wiki/A_Model_of_Christian_Charity – dostęp: 20 IV 2022)

Nie jest moim celem omawianie wszystkich trzynastu kart praw i przywilejów tzw. założycielskich kolonii, ale dla potwierdzenia, że odwoływano się w nich do Boga przytaczam kilka przykładów. Zacznę od pierwszej w historii kolonii w Ameryce Północnej karty praw i przywilejów nadanej najwcześniej założonej kolonii, którą była Wirginia. Karta ta, wydana 10 kwietnia 1606 r., szeroko odnosiła się do łask Boga i jego opieki nad kolonią. W postanowieniach początkowych znajduje się fragment dotyczący opatrności wszechmogącego Boga i „propagowania wiary chrześcijańskiej wśród ludzi, którzy wciąż jeszcze żyją w ciemnościach i pożałowania godnej nieznajomości prawdziwej prawdy i bojaźni Boga”¹³. W innych kolonialnych

¹³ Tekst karty praw i przywilejów dostępny jest w zbiorach internetowych pod nazwą Avalon Project, opracowanych i wydanych w Uniwersytecie Yale. Kolejne karty praw czerpałam również z tego wydania. Tekst brzmi następująco: „by the Providence of Almighty God, hereafter tend to the Glory of his Divine Majesty, in propagating of Christian Religion to such People, as yet live in Darkness and miserable Ignorance of the true Knowledge and

kartach praw znajdujemy kolejne odniesienia do Boskich łask i opatrności. „W celu otrzymania jak największej łaski Wszechmogącego Boga, przez mądre wykorzystanie jego Boskiej opatrności postanawiamy [...]”¹⁴. Tymi słowami rozpoczynała się karta przywilejów kolonii Connecticut z 1639 r. Karta praw kolonii Delaware, która została założona w 1701 r., także odwoływała się do Boskiej opatrności¹⁵. Karta przywilejów kolonii Georgia, która została założona najpóźniej, bo w 1732 r., jak wszystkie wcześniejsze również odnosiła się do Boga. Już w preambule czytamy, że „Jerzy drugi, z łaski Boga, król Wielkiej Brytanii, Francji i Irlandii [...]” nadaje prawa i przywileje kolonii nazwanej jego imieniem¹⁶.

Karty praw i przywilejów wszystkich trzynastu angielskich kolonii w Ameryce Północnej, niezależnie czy były to purytańskie kolonie Nowej Anglii, czy anglikańskie kolonie środkowe, a zwłaszcza południowe, odnosiły się w początkowych słowach do Boga i jego łask, a w postanowieniach zapewniały nie tylko swobody religijne, ale również wymieniały nakazy dla mieszkańców. I tak na przykład w kolonii Wirginia wiara Kościoła anglikańskiego stała się prawem. Izba Obywateli Wirginii (*The Virginia House of Burgesses*) uchwaliła, że „każdy winien w dniu soboty uczęszczać na nabożeństwa i kazania zarówno przed południem, jak i po południu”¹⁷. W ogłoszeniach, jakie ukazywały się w Anglii, werbowano ludzi, którzy prowadzili nienaganne życie religijne. Jak piszą Beardowie:

Stwarzano też udogodnienia mające na celu utrzymanie zwyczajów religijnych, tak bardzo wówczas cenionych, budowano kościoły z takim nakładem, na jaki pozwalała sytuacja finansowa oraz pieczołowicie narzucano zwyczaj codziennego uczęszczania na nabożeństwa¹⁸.

Izba Obywateli Wirginii wydała prawa, które oddawały pod sąd „wszystkich, którzy prowadzili grzeszne i bezbożne życie, bluźnierców, pijaków, rozpustników, cudzołożników, oszczerców, plotkarzy” i wszystkich, „którzy nie zachowują się w czasie

Worship of God [...]” – *vide*: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/va01.asp (dostęp: 29 III 2022). Cytowany przekład pochodzi z: Ch.A. Beard, M.R. Beard, *op. cit.*, s. 58.

¹⁴ Fundamental Orders – tekst dokumentu: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/order.asp (dostęp: 1 IV 2022).

¹⁵ Oto słowa z pierwszego punktu karty praw: „BECAUSE no People can be truly happy, though under the greatest Enjoyment of Civil Liberties, if abridged of the Freedom of their Consciences, as to their Religious Profession and Worship: And Almighty God being the only Lord of Conscience, Father of Lights and Spirits” – https://avalon.law.yale.edu/18th_century/de01.asp (dostęp: 1 IV 2022).

¹⁶ Tekst karty praw: https://avalon.law.yale.edu/18th_century/ga01.asp (dostęp: 1 IV 2022).

¹⁷ Cyt. za: Ch.A. Beard, M.R. Beard, *op. cit.*, s. 58.

¹⁸ Cyt. za: *ibidem*, s. 65.

nabożeństwa we właściwy sposób oraz wszystkich panów i panie ociągających się w nauczaniu katechizmu dzieci i osoby żyjące w ciemnocie, pozostające pod ich opieką”¹⁹.

Omawiając relacje między Kościołem a państwem, należy wspomnieć o Johnie Winthropie (1588–1649) i jego dziele pt. *A model of Christian Charity* (Model chrześcijańskiej miłości). W zasadzie było to kazanie wygłoszone na pokładzie statku „Arbella” w dniu 8 kwietnia 1630 r. Wtedy ten purytański prawnik i duchowy przywódca przedstawił wizję „Miasta na wzgórzu” (*A city upon a hill*). Miastem tym miały być purytańskie kolonie, co przełożyło się na to, że sprowadzone przez niego 1500 osób rozpoczęło, zgodnie z jego słowami, tworzenie kolonii Massachusetts (*Massachusetts Bay Colony*). Massachusetts miała oznaczać wyjątkowość i być przykładem dla świata. Kazanie rozpoczęło się od uzasadnienia podziału społecznego i hierarchii ekonomiczno-politycznej. Winthrop powiedział: „Bóg Wszechmogący w swojej najświętszej i najmądrzejszej opatrności tak zarządził stanem ludzkości, że we wszystkich czasach niektórzy muszą być bogaci, niektórzy biedni, niektórzy wysoko i wybitni w mocy i godności; inni wredni i w uległości”²⁰. Następnie podał trzy powody, dla których purytanie mają założyć swoje „miasto na wzgórzu”. Pierwszym było zachowanie zgodności (*conformity*) z resztą świata, czyli z Europą, z której purytanie wyemigrowali, i głoszenie chwały i mądrości Boga, który rozdaje dary człowiekowi przez człowieka²¹.

Drugim powodem było wdrożenie w życie sprawiedliwych zasad posłuszeństwa i współżycia ze sobą różnych klas społecznych, bez walk i wewnętrznych konfliktów²². Miały być one oparte na wierze, jak i innych cnotach, w tym posłuszeństwie, miłości, cierpliwości, miłosierdziu²³.

Trzeci powód to stworzenie społeczeństwa opartego na zasadach braterskiej miłości²⁴. To wszystko uzasadniało ogłoszenie nadrzędnej zasady życia na nowym

¹⁹ Cyt. za: *ibidem*, s. 66.

²⁰ Tekst oryginalny dostępny na stronie internetowej – J. Winthrop, *A City upon a Hill*: „first upon the wicked in moderating and restraining them, so that the rich and mighty should not eat up the poor, nor the poor and despised rise up against and shake off their yoke”, https://www-americanawp-com.translate.google.com/reader/colliding-cultures/john-winthrop-dreams-of-a-city-on-a-hill-1630/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=op,sc (dostęp: 20 V 2022).

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*: „love, mercy, gentleness, temperance etc., and in the poor and inferior sort, their faith, patience, obedience etc.”.

²⁴ *Ibidem*: „Thirdly, that every man might have need of others, and from hence they might be all knit more nearly together in the bonds of brotherly affection”.

ładzie. Były to proste prawa, ale jakże regulujące normy postępowania: sprawiedliwość i miłosierdzie.

Winthrop przedstawiał wizję życia purytańskich emigrantów w tzw. Nowym Świecie, czyli w Ameryce Północnej, która była dla nich Ziemią Obiecaną²⁵. Słynne „miasto na wzgórzu” nawiązywało do biblijnego Kazania na Górze. Koloniści mieli zawrzeć rodzaj paktu z Bogiem w celu utworzenia świętej wspólnoty. Zapowiedział także czekające ich trudy i przeszkody, które będą musieli pokonać na nowej ziemi. Jednakże dzięki ich silnej wierze efektem końcowym tych wyrzeczeń i problemów będzie stworzenie świętej wspólnoty, rozumianej jako modelowe, wyjątkowe państwo. Głosił, że „oczy wszystkich ludzi będą zwrócone na nas”²⁶. Kazanie Winthropa w zasadzie powtórzyło i umocniło to, co było podstawą wiary purytanów. Nie wniosło nowych koncepcji. Zarówno ono, jak i jego późniejsze działania²⁷ wraz z osadnikami przy wznoszeniu siedzib na nowej ziemi, walce z chorobami i siłami natury spowodowały, że po założeniu Bostonu (1630), stolicy kolonii Massachusetts, zwanej wówczas *Massachusetts Bay Colony*, został on jej gubernatorem²⁸. Był nim przez dwanaście z pierwszych dwudziestu lat jej istnienia. Uważał, że rządy oligarchiczne są lepsze od demokracji. Demokrację zaś uznawał za „najpodlejszą i najgorszą z wszystkich form rządu”²⁹. Poniekąd Winthrop był prekursorem rozdziału Kościoła od państwa, choć sam tej zasady nie wprowadził w życie. Z pewnością można go nazwać jednym z ważniejszych purytanów, którzy zakładali Nową Anglię. Był szanowaną postacią polityczną³⁰.

Nieco marzycielska wizja Winthropa, którą można nazwać prekursorskim *American Dream*, spotkała się już kilka lat później z krytyką i zderzyła z radykalnymi

²⁵ Vide: Ł. Koremba, *Miasto na wzgórzu: wyprawa purytanów za ocean na statku „Arabella”*, <https://histmag.org/Miasto-na-wzgorzu-wyprawa-purytanow-za-ocean-na-statku-Arbella-17503> (dostęp: 22 V 2022).

²⁶ Cyt. za: https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/John_Winthrop?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=sc (dostęp: 17 V 2022).

²⁷ Oto opis świadczący, że Winthrop nie tylko przewodził duchowo, ale swoim przykładem pokazywał, że na nowej ziemi należy samemu ciężko pracować: „zabrał się do pracy własnymi rękami, a tym samym tak zachęcił resztę, że na całej plantacji nie było nikogo bezczynnego”. Cyt. za: *ibidem*.

²⁸ Winthrop był gubernatorem Massachusetts w 1630 r. oraz w latach 1631–1633, 1637–1639, 1642–1643 i 1646–1648. Vide: A. Wood, *Summary of John Winthrop's „Model of Christian Charity”*, <https://www.sjsu.edu/faculty/wooda/149F/5-winthrop.html> (dostęp: 16 V 2022).

²⁹ Cyt. za: https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/John_Winthrop?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=sc (w przekł. na jęz. polski) (dostęp: 16 V 2022).

³⁰ Vide: T. Żyro, *op. cit.*, s. 165–166.

postulatami głoszonymi przez Rogera Williamsa i Ann Hutchinson. Williams (ok. 1604–1683)³¹, który był wykształconym duchownym, gdyż w Anglii ukończył Cambridge, przybył do Ameryki nieco później niż Winthrop, bo w 1631 r. Przez swe radykalne poglądy musiał uciekać przed arcybiskupem Laudem, obficie szafującym karami w imieniu króla Karola I. Roger Williams nie bez racji uważał, że ówczesny Kościół anglikański jest skorumpowany i oparty na fałszu. Unikając więzienia, a jednocześnie odcinając się od anglikanizmu, dołączył do religijnych uchodźców z Anglii i 1 grudnia 1630 r., wraz ze świeżo poślubioną żoną, wsiadł na statek o dumnej nazwie „Lew” płynący do Bostonu. Na kontynent amerykański dotarł 5 lutego 1631 r. Jako że zwolniło się miejsce w kościele po wielebnym Johnie Wilsonie, miał je zająć. Niestety głoszone przez niego poglądy uznane zostały za heretyckie i już 12 kwietnia tegoż roku Williams musiał opuścić Boston³². Wybrał miasteczko Salem i tam zaczął szerzyć swoją teorię tolerancji religijnej, przyjmując jednocześnie postawę odseparowania się od Kościoła anglikańskiego (stąd określenie separatysty). Jak bardzo trafnie ujęli to Beardowie:

Credo Williamsa zawierało cztery zasadnicze punkty. Pierwszym była doktryna, że „prześladowanie w sprawach sumienia pozostaje w najwidoczniejszej i pożałowania godnej sprzeczności z doktryną Jezusa Chrystusa”. Z tego prostego oświadczenia wynikało, iż „nikt nie powinien być zobowiązany do uprawiania lub popierania kultu religijnego bez własnej zgody”. Trzecią zasadą Williamsa był rozdział Kościoła od państwa oraz teza, że ograniczanie wyboru urzędników świeckich tylko do osób będących członkami Kościoła jest podobne do wybierania sterników i lekarzy w zależności od ich poglądów na zbawienie raczej niż według ich zawodowych umiejętności. Wreszcie utrzymywał on również, iż urzędnik świecki nie może się wtrącać w sprawy sumienia: „jego władza dotyczy tylko ciał i dóbr ludzi”³³.

A zatem wolność religijna, tolerancja, rozdział Kościoła od państwa i świeccy urzędnicy bez względu na ich przynależność do Kościoła były postulatami, jak na początek XVI w., niezwykle radykalnymi. Były na tyle niebezpieczne, że jak wspomniałam, Williams musiał przenieść się, a w zasadzie uciec z Bostonu do Salem. Jednak i tam nie został długo. Zaważyły na tym nie tylko kwestie religijne, ale – co ważniejsze – także polityczne. Williams bowiem nie tylko stwierdził, że tamtejszy

³¹ W biografii Rogera Williamsa podawana jest nawet znacznie wcześniejsza data – 1599 r. Vide: *Roger Williams*, [w:] *Virtual American Biographies*, <http://www.famousamericans.net/rogerwilliams/> (dostęp: 21 V 2022).

³² *Ibidem*.

³³ Ch.A. Beard, M.R. Beard, *op. cit.*, s. 72–73.

Kościół nie jest zbyt odseparowany od anglikańskiego, ale dostrzegł nieprawidłowości w sprawach dotyczących pozyskiwania ziemi od Indian. Otóż, mając kontakty, głównie handlowe, z Indianami z plemienia Narrangasett, zauważył, że kolonialne karty praw nie uwzględniają zasad kupna ziemi od Indian, albowiem ziemia była im po prostu konfiskowana³⁴. Wyjście na jaw takiego procederu doprowadziło do konfliktu z gubernatorem Williamem Bradfordem i sprawy przed sądem (*Massachusetts General Court*) w lipcu 1635 r. To jednak Williams został oskarżony za głoszenie niebezpiecznych i groźnych opinii³⁵. W efekcie 9 października 1635 r. został skazany na deportację do Anglii³⁶. Uprzedzając wykonanie wyroku, wraz z grupą kilku wiernych salwował się ucieczką. W środku mroźnej zimy 1636 r. dotarli oni do kolonii Plymouth, która leżała poza granicami *Massachusetts Bay Colony*, gdzie deportacja mu już nie groziła. Jednak i tam nie zagrzał długo miejsca, ponownie narażając się na konflikt z władzami kolonii. Uciekał dalej. W 1636 r. przekroczył rzekę Seekonk, za którą rozciągały się ziemie Indian Narrangasett. Od nich, a konkretnie od dwóch plemiennych wodzów (Canonicus i Miantonomi), kupił szmat ziemi w zatoce (Zatoka Narrangasett). Tam, wraz z kilkunastoma followersami, czyli zwolennikami jego religijnych tez, założyli kolonię o nazwie Opatrzność (Providence, obecnie Rhode Island), tym samym wskazując, że Opatrzność dopomogła im w znalezieniu tej bezpiecznej ziemi³⁷. Providence stała się azylem gwarantującym wolność religijną baptystom, których Kościół stworzył właśnie Williams, a także kwakrom, żydom i innym mniejszościom religijnym.

Ten radykalny przywódca duchowy w kolonii Providence nie tylko urzeczywistniał swe skrajne poglądy, ale opracował również słownik narzecza Indian. Była to praca zatytułowana *Key into the Languages of America*. Została ona opublikowana przez niego w Londynie w 1643 r. Williams bowiem dwukrotnie wracał do Anglii. Pierwszy powrót miał miejsce w 1643 r. w celu uzyskania zgody na utworzenie kolonii Providence. Misję tę wypełnił doskonale i wrócił do Ameryki z zatwierdzoną kartą praw i przywilejów dla „the Providence Plantations in Narragansett Bay”³⁸. Drugi raz pojechał do Anglii w 1651 r. w celu potwierdzenia nadanej karty praw,

³⁴ J.L. Davis, *Roger Williams among the Narrangasetts Indians*, „The New England Quarterly” 1970, vol. XLIII no. 4, s. 593–604.

³⁵ Określono je jako: „diverse, new, and dangerous opinions”, cyt. za: *Roger Williams*, <https://www.history.com/topics/reformation/roger-williams> (dostęp: 21 V 2022).

³⁶ O procesie: *Roger Williams Lands in Boston, Shocks the Puritans*, <https://www.newengland-historical-society.com/roger-williams-lands-boston-shocks-puritans/> (dostęp: 20 V 2022).

³⁷ Na ten temat *vide*: C.E. Neumann, *Roger Williams*, <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/1231/roger-williams> (dostęp: 21 V 2022).

³⁸ *Vide*: biografia Rogera Williamsa, <https://www.biography.com/scholars-educators/roger-williams> (dostęp: 15 I 2023).

gdyż pojawiły się problemy z kolonistami z Newport, którzy domagali się przywilejów, uważając, że tworzą odrębną kolonię.

Williams był gubernatorem kolonii Providence w latach 1654–1658. Bardzo trudne okazały się następne lata, gdy na zarządzanym przez niego terytorium toczyły się działania wojenne, tzw. wojny króla Filipa, 1675–1676³⁹. W wyniku wojny niemal cała kolonia Providence została spalona. Jednakże Roger Williams, wierząc w pomoc Boskiej opatrności, doprowadził do jej odbudowania.

Williams był niezwykle barwną postacią, która zainspirowała także wielu malarzy. Istnieje bogata ikonografia ukazująca różne epizody z jego życia. Mimo to nie możemy odtworzyć jego rzeczywistego wyglądu, gdyż nie zachowały się portrety powstałe za jego życia. Istnieje jedna rycina, którą prezentuję poniżej. Obrazy ukazujące go z Indianami, jako założyciela kolonii Providence, głoszącego kazania czy też przedstawiające go pomniki są dziełami znacznie późniejszych twórców. Być może jeden z obrazów stał się inspiracją dla Emanuela Leutze, amerykańskiego malarza niemieckiego pochodzenia, który w XIX w. (1851) namalował pompatyczną postać generała Washingtona stojącego na dziobie łodzi w czasie przeprawy przez rzekę Delaware w czasie wojny o niepodległość. Bardzo podobny, niemal identyczny, acz mniej patetyczny obraz przedstawia Rogera Williamsa.

Lata zakładania kolonii obfitowały w choroby, głód, ale także w spory teologiczne. Nie były to łatwe czasy, jednak koloniści byli przekonani o swojej wyjątkowej misji dziejowej, wierząc w Boską opatrność i słowa kaznodziejów. Ulegali niekiedy religijnym zawirowaniom, niszczyielskim dewiacjom, jak chociażby te, które przydarzyły się mieszkańcom Salem. Procesy wymaganych czarownic, jakie przetoczyły się przez Massachusetts w 1692 r., są niechlubną kartą purytanizmu w tej kolonii.

Omawiając wpływ religii na funkcjonowanie kolonii w Ameryce Północnej, nie można zapomnieć o roli, jaką odegrała Ann Hutchinson (1591–1643), która urodziła się w Anglii, a do Massachusetts przybyła w 1634 r. Jej życie nie było tak barwne i pełne przygód jak Rogera Williamsa. Jednak należy przypomnieć propagowaną przez nią teorię, że zbawienie zostało udzielone przez Boga jedynie wybranym. Zbliżało ją to do idei predestynacji, tym bardziej, że zaprzeczała roli pokuty i ludzkich działań. Przede wszystkim zaś jej poglądy podkopywały te, które głosili purytanie, twierdząc, że jedynie bogobojne życie i praca są podstawą zbawienia. Przedstawiała je we własnym domu, do którego co tydzień zapraszała

³⁹ Na temat wojny króla Filipa, a w zasadzie indiańskiego wodza Metacoma, *vide*: M.J. Rozbicki, *Indianie i Europejczycy w brytyjskiej Ameryce Północnej*, [w:] *Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki*, t. I (1607–1763), red. A. Bartnicki, D.T. Critchlow, Warszawa 1995, s. 180–183.

3. C.R. Grant, *Powrót Rogera Williama z pierwszą kartą przywilejów w 1644 r.*, ok. 1886
(Źródło: <https://sloclassical.org/wp-content/uploads/2020/05/Mon.-May-4th-2020-Photo-1.jpg> – dostęp: 20 IV 2022)

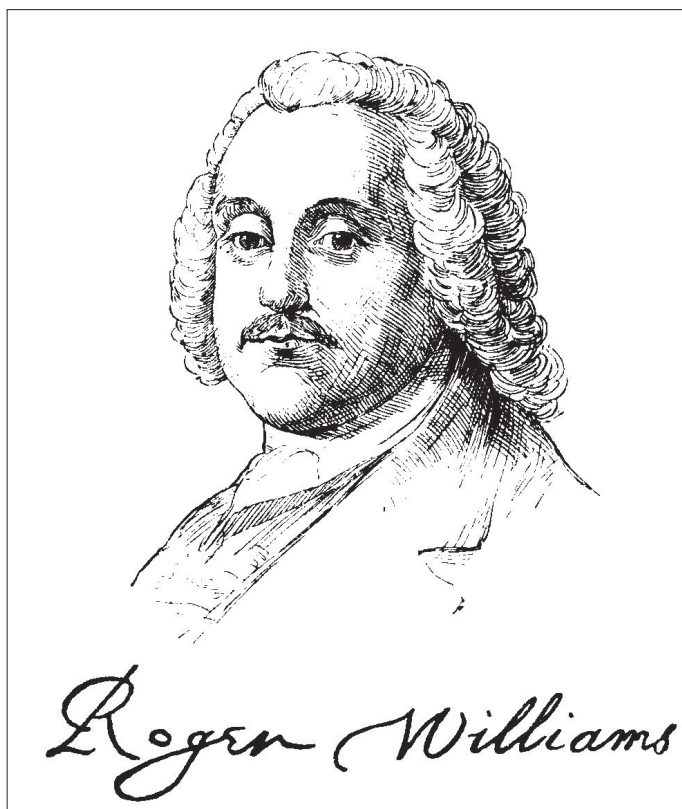

4. Emanuel Leutze, *George Washington przepływający przez rzekę Delaware*, 1851
(Źródło: <https://militaryhistorynow.com/2018/12/22/whats-wrong-with-this-picture-seven-strange-facts-about-one-of-americas-most-iconic-paintings/> – dostęp: 25 IV 2022)

5. Przesłuchanie Ann Hutchinson

(Źródło: <https://medium.com/constitutional-rights-foundation/anne-hutchinson-midwife-of-religious-freedom-817359a161b6> – dostęp: 15 I 2023)

6. Rycina nieznanego autora przedstawiająca prawdopodobnie Rogera Williama, na której umieszczono jego autentyczny podpis
(Źródło: *Roger Williams*, [w:] *Virtual American Biographies*,
<http://www.famousamericans.net/rogerwilliams/> – dostęp: 21 V 2022)

coraz liczniejsze grono zainteresowanych⁴⁰. Głosiła też swoje przekonania w innych miejscach, w których mogło pomieścić się więcej osób. Wśród jej słuchaczy był także gubernator kolonii Henry Vane. Ann Hutchinson umiała przekonująco przedstawiać swoje racje. Ponieważ, o czym już wspomniałam, stały one w sprzeczności z tym, co głosili purytanie, nic dziwnego, że była dla nich zagrożeniem, negując to, co stanowiło najistotniejsze, podstawowe zasady ich postępowania i wiary, a mianowicie pracę i uczciwe życie, które były warunkami zbawienia. Oskarżono ją o antynomizm, a więc o praktykowanie czegoś, co jest sprzeczne z prawem ła-ski. Gdy w 1637 r. gubernator Vane został zastąpiony przez Johna Winthrop, a

⁴⁰ Szerzej: <https://pl.celeb-true.com/anne-hutchinson-religious-liberal-puritan-spiritual-adviser-this> (dostęp: 23 V 2022).

sprawy zmieniły szybko obrót. Nowy gubernator postawił Hutchinson przed sądem, któremu zresztą sam przewodniczył. Obrazowo przedstawili to Beardowie, pisząc: „przywiozła ze sobą dwie niebezpieczne i błędne tezy”. Broniła doktryny zbawienia przez wiarę i głosiła, iż Duch Święty przebywa w każdym wierzącym. Godziła również w same podstawy przyjętego purytanizmu; głosząc bowiem suwerenność sądu osobistego w sprawach wiary, Ann Hutchinson ściągnęła na siebie oburzenie kleru, a także kary ze strony urzędników. Dla władz Massachusetts takie poglądy były nie do przyjęcia. Ze względu na to, że były głoszone przez kobietę, uznano je za jeszcze bardziej występne⁴¹. W efekcie Hutchinson została wygnana z kolonii, a po przeprowadzonym kolejnym procesie, tym razem kościelnym, zmuszona była do przyznania się do herezji. Została ekskomunikowana wraz ze swoimi zwolennikami i utrzymano jej wygnanie z kolonii⁴². Udała się do Rhode Island. Purytanie zatryumfowali i nie pozwolili podważyć głoszonych przez siebie zasad religijnych.

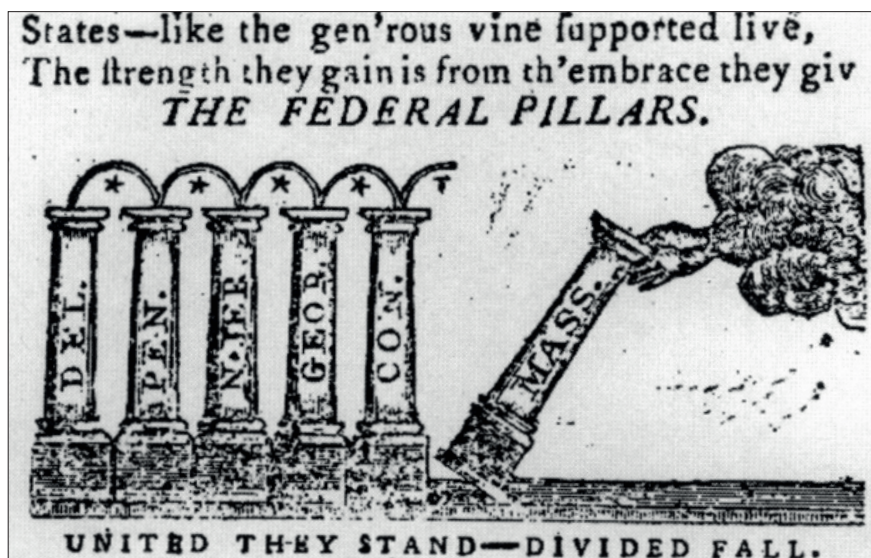
Koncepcje wiary purytanów zostały utrwalone i zadomowiły się na gruncie amerykańskim. Gdy do kolonii dotarły hasła filozofii oświecenia, wiara, wyznania i religie, tak bardzo zróżnicowane w trzynastu koloniach, nie spowodowały zamętu religijnego. Wiara w Boską opatrność nie stała w sprzeczności ze świeckimi zasadami tworzenia nowego amerykańskiego państwa. Odwoływano się do niej zarówno w *Deklaracji Niepodległości*, jak i wprowadzając w życie federalną konstytucję. Federaliści, którzy dążyli do ratyfikacji konstytucji 1787 r., potrzebowali symbolu, jakim była ufność w pomoc Boga dla tworzącego się amerykańskiego państwa i społeczeństwa. Konieczność jedności i nierozzerwalności unii oraz odniesienie się do pomocy Boskiej opatrności stały się najważniejszymi symbolami Stanów Zjednoczonych, zarówno wówczas, kiedy państwo to powstawało (1776), jak i później, gdy przekształcało się z konfederacji w federację (1787). Wizualnie ukazywano to na plakatach politycznych przedstawiających budowę federalnej unii. Każdy stan, który ratyfikował konstytucję federalną, był ukazany jako filar wznoszący się i tworzący budowlę, którą były Stany Zjednoczone Ameryki. Filary wznosiła Boska ręka.

Dodajmy, że konstytucja 1787 r. odwoływała się do Boga i jego pomocy w tworzeniu państwa, ale dopiero poprawki do niej, które weszły w życie 15 grudnia 1791 r., w jasny i przejrzysty sposób postawiły kwestię wyznania, praktyk religijnych i wolności słowa i prasy⁴³.

⁴¹ Ch.A. Beard, M.R. Beard, *op. cit.*, s. 73.

⁴² *Vide*: A. Koeplin, D. Huss, *Anne Hutchinson: Midwife of Religious Freedom*, <https://medium.com/constitutional-rights-foundation/anne-hutchinson-midwife-of-religious-freedom-817359a161b6> (dostęp: 23 VI 2022); pdf artykułu: <https://www.crf-usa.org/images/pdf/Anne-Hutchinson.pdf> (dostęp: 23 VI 2022).

⁴³ *Vide* tekst konstytucji w jęz. polskim i angielskim: *Encyklopedia historii Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dzieje polityczne (od Deklaracji Niepodległości do współczesności)*, red. A. Bartnicki, K. Michałek, I. Rusinowa, Warszawa 1992, s. 156 (tekst angielski) i 166.

7. *The Federal Pillars*

(Źródło: <https://csac.history.wisc.edu/2021/01/16/the-federal-pillars/> – dostęp: 25 V 2022)

Odniesienia do pomocy Boskiej opatrności, i to kilkakrotne, odnajdziemy w pierwszym dokumencie tworzącym Stany Zjednoczone Ameryki, a więc w *Deklaracji Niepodległości* z 1776 r. Już w pierwszym akapicie prawa natury i Bóg są wymienione obok siebie. A są one niczym innym, jak uzasadnieniem zerwania więzi z Wielką Brytanią. Czytamy, co następuje:

Ilekróć w skutek biegu wypadków koniecznym staje się dla jakiegoś narodu, by zerwał więzy polityczne łączące go z innym narodem i zajął wśród potęg ziemskich oddzielne i równorzędne stanowisko, do którego upoważniają go **prawa natury i jej Bóg** [podkreślenie – J.A.D.], to właściwy respekt dla przekonania ludzkich wymaga, aby naród ten podał powody, które zmusiły go do oderwania się⁴⁴.

W wersji oryginalnej sformułowanie „prawa natury i jej Bóg” brzmi dobitniej, gdyż użyto zapisu „the Laws of Nature and of Nature’s God”.

Drugi akapit również zawiera odwołanie do Boga. Tym razem pojawia się on jako „Stwórca” (*Creator*). To on obdarzył ludzi pewnymi i nienaruszalnymi prawami. Thomas Jefferson, jako autor *Deklaracji Niepodległości*, wymienił te prawa. Są to: „życie, wolność i swoboda ubiegania się o szczęście”⁴⁵.

⁴⁴ Tekst *Deklaracji Niepodległości*: *ibidem*, s. 67–68 (tekst oryginalny na s. 66–67).

⁴⁵ *Ibidem*, s. 67 (tekst oryginalny na s. 66).

Ostatni akapit *Deklaracji Niepodległości* nie pominął odniesienia do Boga. Tam został określony jako „Najwyższy Sędzia Świata” (*the Supreme Judge of the World*). To do niego, w imieniu Kongresu Kontynentalnego, odwołuje się Jefferson, ogłaszając powstanie wolnych i niepodległych Stanów Zjednoczonych. Jednakże ostatnie zdanie jest kulminacją odwołania się do Boskiej opatrności. Ma ona wprowadzić w życie postanowienie *Deklaracji Niepodległości*, a co za tym idzie proklamować powstanie nowego państwa, które wypowiedziało posłuszeństwo metropolii i będzie walczyło o prawa swoje i swoich obywateli⁴⁶. Oto ostatnie zdanie najważniejszego dokumentu w historii Stanów Zjednoczonych: „Zobowiązujemy się jeden przed drugim naszym życiem, naszymi posiadłościami i świętym naszym honorem do podtrzymania niniejszej Deklaracji, **mając niezłomną wiarę w pomoc boskiej Opatrzności** [podkreślenie – J.A.D.]”⁴⁷. W wersji oryginalnej Boska opatrność (*divine Providence*) umieszczona jest w pierwszej części zdania, co czyni jej rolę jeszcze ważniejszą.

Teorie głoszone przez kaznodziejów, życie według zasad wyznawanej wiary, ufność w Boską opatrność czuwającą nad pielgrzymami, a następnie osadnikami zaludniającymi kolonie w Ameryce Północnej, które w XVIII w., odwołując się do Boskiej pomocy, ośmieliły się zrzucić brytyjską zwierzchność i ogłosić niepodległość, a po zakończeniu wojny uchwalić pierwszą w świecie konstytucję, to wszystko prawda. Jednak należy dodać pewne uzupełnienie. Mianowicie te działania, począwszy od pionierskiego życia kolonistów, poprzez rozwój i prosperity kolonii, wojnę o niepodległość i budowanie od podstaw nowego państwa, miały swe oparcie w najważniejszym tekście, który towarzyszył im wszystkim. Dokument ten był w każdym domu, obecny w życiu codziennym, ale i w różnych wydarzeniach, zarówno radosnych, jak i smutnych, podniosłych i prozaicznych. Mowa tu oczywiście o Biblii. To słowo pisane, które wzmagало słowa głoszone przez duchownych.

Biblia była nie tylko trzymana w domach, ale też czytana. Dokonywano w niej nierzadko zapisów dotyczących najważniejszych wydarzeń z życia rodziny, co było praktykowane np. w domu Prezesa Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Johna Marshalla⁴⁸. Inauguracja pierwszego w historii Stanów Zjednoczonych pre-

⁴⁶ Vide: Z. Lewicki, *Historia cywilizacji amerykańskiej. Era tworzenia 1607–1789*, Warszawa 2009, s. 565–578.

⁴⁷ *Encyklopedia historii Stanów Zjednoczonych...*, tekst *Deklaracji Niepodległości*, s. 68 (tekst w jęz. polskim) i s. 67 (tekst w jęz. angielskim).

⁴⁸ Vide: J.A. Daszyńska, *Wojna, miłość i małżeństwo. John Marshall i jego najdroższa Polly*, [w:] „*Verba volant, scripta manent*”. *Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Karkocha, P. Robak, Łódź 2022, s. 525–547.

zydenta państwa, którym został George Washington, zapoczątkowała składanie przysięgi na Biblię⁴⁹. Washington uczynił to w sposób podniosły, gdyż po złożeniu przysięgi ucałował Biblię. Następnie zamknął oczy i odwołał się do Boga tymi słowami: „So help me God!” (Tak mi dopomóż Bóg!)⁵⁰.

8. Pierwszy prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki podczas inauguracji przysięgał na Biblię, ręcznie kolorowana litografia, 1876, publikowana przez Currier & Ives (American, active New York, 1857–1907)

(Źródło: *History stories*, <https://www.history.com/news/first-presidential-inauguration-george-washington> – dostęp: 25 V 2022)

Na Biblię przysięgają nie tylko nowo wybrani prezydenci amerykańscy. Również w sądach od tego rozpoczynają składanie zeznań świadkowie. Często nowożeńcy amerykańscy przysięgają swą wierność, czytając fragmenty Biblii bądź kładąc na niej ręce⁵¹. Biblia jest w każdym pokoju hotelowym, zajeździe czy motelu. Oczywiście mam na myśli te amerykańskie, acz nie tylko.

⁴⁹ Vide: J.A. Daszyńska, *The Presidential Elections from Washington to Jefferson: How did Americans Elect Their First Presidents?*, [w:] *Polish Perspectives on American History Insights, Interpretations, Revisions*, ed. H. Parafianowicz, Białystok 2013, s. 40.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Vide: *27 Bible Verses for Marriage Vows and Readings*, <https://www.brides.com/marriage-vows-in-the-bible-5090423> (dostęp: 31 VIII 2022).

* * *

W artykule ukazałam, że kaznodzieje, świadomie bądź nie, ale mistrzowsko wykorzystali pewne mechanizmy. Pierwszym było wzmocnienie przekazu informacji, że koloniści są wybrańcami Boga, cieszą się jego łaską i korzystają z jego opatrności. Drugim mechanizmem było stworzenie podstaw ekonomiczno-prawno-religijnych, mających utrzymać tych ludzi w posłuszeństwie i wykorzystać ich pracę do budowania i zasiedlania kolonii, a w miarę dokonujących się przemian politycznych, do tworzenia nowego państwa, jakim stawały się Stany Zjednoczone Ameryki. Można więc rzec, że stosowali metodę kija i marchewki. Celem była kolonizacja nowych terenów, a ponadto, posługując się hasłem narodu wybranego, który przez Boga został obdarzony łaskami, doskonale uzasadniano ucieczkę kolonizatorów przed prześladowaniami religijnymi w Europie.

Reasumując, należy stwierdzić, że teorie głoszone przez duchowych przywódców pierwszych osadników miały na celu uporządkowanie i uregulowanie życia kolonistów w nowej, tworzącej się społeczności, nowego życia na nowej ziemi. Odwołanie do Boga i jego sprzyjającej kolonistom łaski, rozumianej jako Boska opatrność, było doskonałym uzasadnieniem dla napływającej fali osiedleńczej, a tym samym zaludniania nowego kontynentu.

Praca, wiara i ufność w Boską opatrność były elementami, które z łatwością wpajano nowym pokoleniom kolonistów, a potem obywatelom USA. Idea narodu wybranego, w dodatku obdarzonego Boską opatrnością, była motywującym czynnikiem, zachęcającym do pracy i życia w nowych koloniach (następnie w nowym państwie), gdyż właśnie to im sprzyjała opatrność od Boga, niezależnie jak go pojmowano.

Kolonialne karty praw precyzowały zasady życia w koloniach, również odwołując się do Boga, głosząc wolność wyznania, życie według Boskich praw, ku chwale Boga, ale trzymając kolonialne społeczeństwo w posłuszeństwie i przestrzeganiu prawa.

Deklaracja Niepodległości, która była i jest najważniejszym dokumentem proklamującym utworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki, zawierała odwołania do Boga, który z uwagi na oświeceniowe prądy filozoficzne określany był jako Bóg, Stwórca czy Najwyższy Sędzia Świata. Zawsze jednak, niezależnie od określenia, miał on prowadzić naród amerykański do wolności i błogosławił powstanie niepodległego państwa.

Konstytucja federalna, precyzując zasady funkcjonowania państwa, odniosła się również do Boga, który sprzyja jego obywatelom. W poprawkach do konstytucji zapewniono wolność słowa, jak i wyznania.

9. Przedstawienie banknotu 50-dolarowego, na którym zamieszczono sentencję „In God we trust”

(Źródło: https://www.123rf.com/photo_98745073_close-up-50-us-dollar-bills-with-in-god-we-trust-text-background.html – dostęp: 12 V 2022)

W XIX w. Bóg był tarczą, która pozwalała Amerykanom na realizację kolejnego etapu, jakim było opanowanie niemal całego kontynentu, uzasadniając to Boskim przyzwoleniem, Boską opatrnością.

Od samego początku osadnictwa, poprzez ponad stulecie istnienia kolonii w Ameryce, do momentu uchwalenia federalnej konstytucji wiara Amerykanów w pomoc, opiekę i opatrność Boską łączyła się z ich wiarą w swoją wyjątkowość. Naród amerykański nie zanegował Boga i jego pomocy udzielanej mu przez wieki. Jakkolwiek społeczeństwo przyjmowało wiele ideałów i zasad życia głoszonych chociażby przez filozofów oświecenia, w tym deizm, który uznawał ingerencję Boga jedynie w pewnym etapie dziejów, to w historii zarówno kolonialnej Ameryki, jak i Stanów Zjednoczonych nie doszło nigdy do radykalizacji poglądów na tle religijnym, z wyjątkiem psychozy w Salem i polowania na czarownice. Bóg i Boska opatrność służyły zdobywaniu i zaludnianiu kontynentu, umacnianiu władzy i przestrzeganiu zasad życia. Boska opatrność stała się umiejętnie wykorzystanym hasłem propagandowym i symbolem podkreślającym, że Amerykanie są narodem

wybranym, którego Bóg wspiera w ich poczynaniach. Bóg był zatem od wieków tym, który wspierał, a nie zakazywał. Był motorem rozwoju, niezależnie, jakie imię przyjmował. Zatem utylitaryzm idei religijnych sprzyjał tworzeniu się zarówno kolonii, jak i nowego, niepodległego państwa.

W angielskich koloniach w Ameryce Północnej, poczynawszy od XVI w., a kończąc na powstaniu federalnego państwa pod koniec XVIII w., odniesienia do Boga i Boskiej opatrności, ochraniającej mieszkańców, były podkreślane w dokumentach i realizowane w życiu⁵². Bóg był uważany za sprzyjającego działaniom Amerykanów, dającego im pełne prawo do realizacji także koncepcji politycznych, zarówno wtedy, jak i w późniejszym czasie, co potwierdza chociażby słynny dziewiętnastowieczny *Manifest destiny* (*Objawione przeznaczenie*, tłumaczone też jako *Boskie przeznaczenie*), który usprawiedliwiał, a wręcz zachęcał ich do opanowania kontynentu, co miało być ich przeznaczeniem wskazanym przez Boga.

Na współcześnie emitowanych dolarach umieszczone są słowa „In God we trust”, co jest nawiązaniem do wiary amerykańskiego społeczeństwa w Boską pomoc, jaką otrzymuje ono od czasów pielgrzymów do dnia dzisiejszego. Słowa te zostały użyte jako motto polityczne w czasie wojny secesyjnej przez zwolenników Unii. W dniu 11 lipca 1955 r. prezydent Dwight D. Eisenhower zatwierdził umieszczenie ich na monetach i banknotach amerykańskiego dolara⁵³. W rok później, bo 30 czerwca 1956 r., 84. Kongres ustanowił słowa „In God we trust” narodowym motto na dolarach⁵⁴.

⁵² Szerzej: V.L. Parrington, *Główne nurty myśli amerykańskiej. Mentalność kolonialna, 1620–1800*, przekł. H. Krzeczkowski, Warszawa 1968.

⁵³ Wprowadzając te słowa, powiedziano: „Nothing can be more certain than that our country was founded in a spiritual atmosphere and with a firm trust in God” – vide: *President Eisenhower signs „In God We Trust” into Law*, <https://www.history.com/this-day-in-history/president-eisenhower-signs-in-god-we-trust-into-law> (dostęp: 15 I 2023).

⁵⁴ Vide artykuł: D. Masci, *A Half Century After it First Appeared on the Dollar Bill, „In God We Trust” Still Stirs Opposition*, <https://www.pewresearch.org/religion/2007/09/12/a-half-century-after-it-first-appeared-on-the-dollar-bill-in-god-we-trust-still-stirs-opposition/> (dostęp: 22 IX 2021).

Bibliografia (Bibliography)

Źródła drukowane

Declaration of Independence (tekst oryginalny i po polsku jako *Deklaracja Niepodległości: Encyklopedia historii Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dzieje polityczne [od Deklaracji Niepodległości do współczesności]*, red. A. Bartnicki, K. Michałek, I. Rusinowa, Warszawa 1992, s. 66–68).

Delaware Chart of Rights, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/de01.asp (dostęp: 1 IV 2022).

Fundamental Orders, https://avalon.law.yale.edu/17th_century/order.asp (dostęp: 1 IV 2022).

Georgia Chart of Rights, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/ga01.asp (dostęp: 1 IV 2022).

Mayflower Compact, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/amerdoc/mayflower.htm> (zejście na łód ojców pielgrzymów) (dostęp: 31 III 2022).

Mayflower Compact, 11 XI 1620, [w:] A. Holmes, *The Annals of America: From the Discovery by Columbus in the Year 1492, to the Year 1826*, vol. I (1493–1754), Cambridge 1829, https://books.google.pl/books?id=KytCAAAAIAAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q=Mayflower%20Compact&f=false (dostęp: 15 I 2023).

Virginia Chart of Rights, 1606, https://avalon.law.yale.edu/17th_century/va01.asp (dostęp: 29 III 2022).

Winthrop J., *A City upon a Hill*, https://www-americanypawp-com.translate.goog/reader/colliding-cultures/john-winthrop-dreams-of-a-city-on-a-hill-1630/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=op,sc (dostęp: 20 V 2022).

Opracowania

Beard Ch.A., Beard M.R., *Rozwój cywilizacji amerykańskiej*, t. I (*Era rolnicza*), Warszawa 1961.

Brogan H., *Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004.

Daszyńska J.A., *Narodziny tradycji. Symbole amerykańskiej demokracji*, Łódź 2010.

Daszyńska J.A., *The Presidential Elections from Washington to Jefferson: How did Americans Elect Their First Presidents?*, [w:] *Polish Perspectives on American History Insights, Interpretations, Revisions*, ed. H. Parafianowicz, Białystok 2013, s. 33–50.

Daszyńska J.A., *Wojna, miłość i małżeństwo. John Marshall i jego najdroższa Polly*, [w:] *„Verba volant, scripta manent”. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. M. Karkocha, P. Robak, Łódź 2022, s. 525–547.

- Davis J.L., *Roger Williams among the Narragansett Indians*, „The New England Quarterly” 1970, vol. XLIII, no. 4, s. 593–604.
- Encyklopedia historii Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dzieje polityczne (od Deklaracji Niepodległości do współczesności)*, red. A. Bartnicki, K. Michalek, I. Rusinowa, Warszawa 1992.
- Jones M.A., *Historia USA. Narody i cywilizacje*, Gdańsk 2002.
- Lepore J., *My Naród. Nowa historia Stanów Zjednoczonych*, przekł. J. Szkudliński, Poznań 2020.
- Lewicki Z., *Historia cywilizacji amerykańskiej. Era tworzenia 1607–1789*, Warszawa 2009.
- Morison S.E., Commager H.S., *The Growth of the American Republic*, vol. I, 1st ed., London 1942.
- Parrington V.L., *Główne nurty myśli amerykańskiej. Mentalność kolonialna, 1620–1800*, przekł. H. Krzeczowski, Warszawa 1968.
- Rozbicki M.J., *Indianie i Europejczycy w brytyjskiej Ameryce Północnej*, [w:] *Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki*, t. I (1607–1763), red. A. Bartnicki, D.T. Critchlow, Warszawa 1995, s. 167–192.
- Żyro T., *Ideologia americana*, Warszawa 2002.

Netografia

- https://avalon.law.yale.edu/17th_century/mayflower.asp (data podpisania dokumentu i zejścia na ląd) (dostęp: 15 I 2023).
- <https://historyofmassachusetts.org/history-of-the-massachusetts-bay-colony/> (karta praw kolonii Massachusetts) (dostęp: 2 IV 2022).
- <https://pl.celeb-true.com/anne-hutchinson-religious-liberal-puritan-spiritual-adviser-this> (Ann Hutchinson) (dostęp: 23 V 2022).
- <https://www.washingtontimes.com/news/2021/nov/24/rough-and-reverent-why-the-mayflower-compact-still/> (*Mayflower Compact*) (dostęp: 10 IV 2022).
- 27 Bible Verses for Marriage Vows and Readings*, <https://www.brides.com/marriage-vows-in-the-bible-5090423> (dostęp: 31 VIII 2022).
- Koeplin A., Huss D., *Anne Hutchinson: Midwife of Religious Freedom*, <https://medium.com/constitutional-rights-foundation/anne-hutchinson-midwife-of-religious-freedom-817359a161b6> (dostęp: 23 VI 2022).
- Koremba Ł., *Miasto na wzgórzu: wyprawa purytanów za ocean na statku „Arabella”*, <https://histmag.org/Miasto-na-wzgorzu-wyprawa-purytanow-za-ocean-na-statku-Arbella-17503> (dostęp: 22 V 2022).
- Masci D., *A Half Century After it First Appeared on the Dollar Bill, „In God We Trust” Still Stirs Opposition*, <https://www.pewresearch.org/religion/2007/09/12/a-half-century-after-it-first-appeared-on-the-dollar-bill-in-god-we-trust-still-stirs-opposition/> (dostęp: 22 IX 2021).

- Neumann C.E., *Roger Williams*, <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/1231/roger-williams> (dostęp: 21 V 2022).
- President Eisenhower Signs „In God We Trust” into Law*, <https://www.history.com/this-day-in-history/president-eisenhower-signs-in-god-we-trust-into-law> (dostęp: 15 I 2023).
- Roger Williams*, [w:] *Virtual American Biographies*, <http://www.famousamericans.net/rogerwilliams/> (dostęp: 21 V 2022).
- Roger Williams*, <https://www.biography.com/scholars-educators/roger-williams> (dostęp: 15 I 2023).
- Roger Williams*, <https://www.history.com/topics/reformation/roger-williams> (dostęp: 21 V 2022).
- Roger Williams*, <https://www.rogerwilliams.org/biography.htm> (dostęp: 21 V 2022).
- Roger Williams Lands in Boston, Shocks the Puritans*, <https://www.newenglandhistorical society.com/roger-williams-lands-boston-shocks-puritans/> (dostęp: 20 V 2022).
- The Pilgrims and the Mayflower – History and Facts*, <https://www.familysearch.org/en/blog/mayflower-pilgrims> (przybycie ojców pielgrzymów) (dostęp: 15 I 2023).
- Wood A., *Summary of John Winthrop’s „Model of Christian Charity”*, <https://www.sjsu.edu/faculty/wooda/149F/5-winthrop.html> (dostęp: 16 V 2022).
-

Notka o autorce

Prof. dr hab. Jolanta A. Daszyńska – historyk, pracuje w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Aktywnie uczestniczy w pracach zarówno Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego, jak i Oddziału Łódzkiego tego stowarzyszenia, pełniąc trzykrotnie funkcję prezesa. Przewodniczy też Olimpiadzie Junior dla szkół podstawowych, jest też członkiem komisji okręgowej i centralnej olimpiady historycznej.

Zainteresowania naukowe: powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki i pierwsze lata ich funkcjonowania, ze szczególnym uwzględnieniem praw stanowych i kryzysów federalnego państwa, historia Łodzi w czasie I wojny światowej, a zwłaszcza Operacji Łódzkiej, rekonstrukcja historyczna.

 jolanta.daszyńska@uni.lodz.pl